

IV. Uluslararası Kültür ve Kalkınma Kongresi: Ortak Bir Direniş Aracı Olarak Kültür

Yasemin Özgün-Çakar

V. Uluslararası Kültür ve Kalkınma Kongresi 6- 9 Haziran 2005 tarihleri arasında Havana'da yapıldı. Kongrenin ana teması "barış, doğruluk ve özgürleşme için dünyayı kültürel açıdan düşünmek"ti. Havana'nın görkemli Uluslararası Kongre Merkezi'nde yapılan ve sosyal bilimci, yazar, düşünür, politikacı ve sanatçıların buluştuğu kongreye 40 ülkeden 600 delege katıldı. Buluşmada amaç öncelikle kültürel alanda bilgi ve projelerin geniş bir tematik çerçevede ele alınarak; entelektüellerin, sanatçıların, politikacıların fikir ve deneyimlerinin paylaşılması olarak sunulmuştu. Temel sorunsal ise toplulukların kültürel gelişim ve çeşitliliklerinin tanınması; toplumsal bellek ve tarihsel mirasın korunması ve en önemlisi neoliberalizmin kültürel yıkımına karşı bölgesel bir direniş örgütlemeye kültürel stratejilerin tartışılmasıydı.

Katılımcılar arasında, Paris Üniversitesi'nde dersler veren ve "İnsanlığın Savunusu" hareketinin¹ önderlerinden ve aynı zamanda Chipas Hareketi konusunda uzman olan Meksikalı Pablo Gonzalez Casanova; New York Üniversitesi'nde dersler veren, göç olgusu ve Latin Amerika'da yerli halklar üzerine çalışan ve içlerinde bu yıl yayınlanan *Latin Amerika ve ABD*'de olmak üzere 35'i aşkın kitabı bulunan ABD'li sosyolog James Cockroft; Latin Amerikan Sosyal Bilimler Konseyi'nin genel sekreterliğini yürüten, Buenos Aires Üniversitesi'nde dersler veren ve *İmparatorluk ve Emperyalizm: Michael Hardt ve Antonio Negri'nin Eleştirel bir Okuması* kitabının yazarı Arjantinli ekonomist ve sosyolog Atilia Boron; Afroamerikan haklarının savunuculuğunu farklı platformlarda üstlenen sinema oyuncusu Danny Glover; İspanyol roman yazarı Manuel Talens; Venezüella'da medya oligarşisi üzerine yazılarıyla bilinen Venezüellalı hukukçu ve yazar Luis Britto Garcia ve Kübalı roman yazarı Raul Peres Torres bulunuyordu.

Kongre tartıştığı konuların yanında Latin Amerikalı aydınların siyasal, toplumsal ve kültürel çözümlemelerine dair bir çerçeve sunması ve genel olarak Latin Amerika solunun

¹ Caracas'da 1-5 Aralık 2004'de 52 ülkeden toplanan ve aralarında James Petras, Marta Harnecker, Tarık Ali gibi isimlerin bulunduğu grubun imzaladığı; neoliberalizme karşı "insanlığın savunusu" için, ilişki ağlarından örülü kanallarla mücadele etmek gerektiğini ifade eden bildirinin doğurduğu dayanışma kanalı.

kendini nasıl konumladığı konusunda ipuçları vermesi bakımından önemliydi. Asıl önemlisi küresel kapitalizme karşı direnmenin temel sorunsal olduğunun bütün konuşmacılarca kabul edilmesi ve bu sorunsal içinde nasıl mücadele edileceğinin tartışılmasıydı. Ancak burada sorun, belli ön kabullerden hareket edilmesi ve bu ön kabuller sonucu ortaya çıkan duruma ilişkin yol ve yöntem üzerine tartışılmasıydı. Bu ön kabullerden ilki küresel kapitalizme karşı verilecek mücadelenin Bolivarcı gelenekten yola çıkarak bölgesel nitelikte olmasıydı. Buna gösterilen temel gerekçe ise ortak bir kültüre sahip olmasından dolayı Latin Amerika halklarının ortak bir direniş örgütleyebileceklerine dair umuttu.

Latin Amerika ülkeleri arasındaki dayanışmanın ve ABD'ye karşı ortak mücadelenin altı sıkça çizilirken; kongre boyunca Irak'ın işgaline değinmeler dışında neoliberalizmin dünyanın geri kalanındaki yıkımlarından ya da buna karşı verilen mücadelelerden çok da söz edilmedi. Yaygın görüş sol hareketlenme adına Latin Amerika dışında pek bir kıpırdanmanın olmadığıydı. Küresel çağda ancak bu tür bir bölgesel direnişin mümkün olduğu iddiasının ardında yatan temel etken, dünya emekçilerinin kazanımlarını yok etmeye yönelik neoliberal saldırılara karşı anti-emperyalist ve halkçı bir mücadelenin yeğlenmesi idi. Bu seçimde ise Latin Amerika'daki Bolivarcı gelenek önemli ölçüde rol oynuyordu. Sol-kanat gerillanın etkisi altındaki orduya özgün bir rol atfeden, petrolü devlet eliyle işleterek ABD emperyalizmine meydan okuyan ve bunun gibi politikalarla ulusalcı-popülist bir Bolivarcılık rotası izleyen Chavez, bu geleneğin yeniden uyanışının simgesi olarak addediliyordu. Ancak Katz'ın (2005) işaret ettiği gibi diğer liderlerin Chavez'in Latin Amerikalı söylemini paylaşmakla beraber anti-emperyalist bir bütünlük kurma kararını benimsememeleri, ve Chavez'in "Amerikalıların Bolivyalı Yeri"ni yaratma çağrısına² Latin Amerikalı merkez-sol liderlerden yanıt gelmemesi, kongrede göz ardı edilen noktalar arasındaydı.

Marksiizm ve Bolivarcılık

Bolivarcı dayanışma anlayışının bir başka sonucu olarak hemen her oturumda son dönemde Venezüella ve Küba arasında yaşanan işbirliği ve dayanışmadan söz edildi. Venezüella'dan 60 kişilik bir heyet gelmişti ve hepsi de kırmızı kasket giyip üzerinde "mission cultura" yazan tişörtlerle dolaşıyorlardı. Hem Venezüella içinde hem de kıtanın diğer ülkelerinde dolaşarak "Chavez'in yaptığı devrimin siyasal, felsefi temellerini anlatmakla" görevliyidiler. Kongrenin en coşkulu grubuydular ve zaman zaman coşkun tezahüratlarda bulundular: "Bolivar y Marti, Formaron una Llave, Ahora se unen, Fidel y Chavez" (Nasıl ki Bolivar ile Marti anahtar ve yuvası gibiydiler, bugün Fidel ile Chavez de öyleler).

Pek çok konuşmacı Küba dışındaki diğer Latin Amerika ülkelerinin Chavez'i izlemeleri gerekliliğinden ya da umudundan söz ettiler. Bu umudun/gerekliliğin ardında yatan temel düşünce ayrı ülkelerden oluşsa da bütün Latin Amerika'nın ortak bir kültüre, ortak bir dile sahip ve aynı kaderi paylaşan kardeşler gibi olmasıydı. Latin Amerika ülkeleri uzun yıllar boyunca önce Avrupa'nın, sonra ABD'nin kolonyalist yönetimi altında kalmışlardı.

2 Katz (2005), bu doğrultuda Chavez'in üç girişim önerisinde bulunduğunu belirtir: petrol şirketlerinin ortak bir kuruluşu devri (Petrosur), bütün kıta birikimleri için ortak bir banka, kıtanın ortak pazarını oluşturmak için ticaret anlaşmalarının güçlendirilmesi.

Hem Avrupalılar hem de ABD'liler bütün kıtayı kontrolleri altında tutmak istemişler, hatta Panama bu kontrolü sağlamak üzere geniş ölçüde ABD tarafından yaratılmıştı. Bu yüzden Bolivar bütün ülkelerin birlikte özgürlüğü için mücadele etmişti. Bu noktada söz konusu olan ortak bir kaderdi. Günümüzde de Ekvator'da, Peru'da, Arjantin'de toplumsal tabanlı hareketlenmeler, farklı biçimlerde olsa da aynı sonuca ulaşmaktaydı. Hatta emperyalistlerle daha yakın ilişkileri olan Brezilya'da bile değişim arayışlarının varlığından söz etmek mümkündü.

Bolivarcılığın temelinde ABD'ye yönelmiş bir anti-emperyalizm vurgusu ve buna ancak Latin Amerika ülkelerinin birlikte mücadelesi ile karşı konabileceği görüşünün olduğu düşünülürse³, bu tür bölgesel ortaklığa dayalı bir mücadele anlayışının Marksizmden çok Bolivarcılığa dayandığı söylenebilir. Kongre boyunca Marksizm ve sınıf mücadelesi sözlerinin pek duyulmamasını da bu şekilde açıklamak mümkündür.

Bu dayanışma çağrıları umut uyandırsalar da varsayılan 'ortak duyunun' esas olarak nasıl harekete geçirileceğinin ya da bunu yaparken doğrudan emperyalist saldırılar dışında ne tür sorunlarla karşılaşılacağına tartışılmaması kongrenin önemli eksikliklerinden biriydi. Burada es geçilen nokta, neoliberal yıkımın sadece belli kültürlere ve bölgelere değil dünya emekçilerine yönelik oluşuydu. Marksist bir analizle üretim ilişkilerinin değişen niteliğini anlamadan yapılan bir analizin eksik olacağı aşikardı. Bir diğer sorunlu nokta, Bolivar'a dayanan daha fazla bütünleşmiş Latin Amerika projesinin alternatif bir ekonomik modeli destekleyecek ve genelletecek somut önerilerden yoksun olmasıydı.

Bölgesel Direniş

Latin Amerikalı konuşmacılardaki egemen eğilim Latin Amerika'yı kendi içinde ayrı bir dünya olarak resmetmek ve bu dünyanın birliğine ve ABD'nin emperyalist politikalarına karşı ortak hareket etmenin gerekliliğine vurgu yapmaktı. Bu görüşe göre küreselleşme çağında ancak bu tür bir birliktelik anlamlıydı ve ortak hareketin zemini de daha çok kültürel alanda belirleniyordu. Bir başka deyişle Latin Amerika toplumlarında aynı dile, kültüre ve benzer geçmişlere sahip olma anlamında bir tür Gramscici "ortak duyu" nun harekete geçirilmesi gerektiği üzerinde duruldu.

Buradan hareketle Latin Amerika birliğini halkçı bir temelde sağlamada altı çizilen bir başka konu sivil toplum kuruluşları ve yerel direniş noktalarının önemi idi. Brezilya'dan katılan Martha Hernandez bu örneklerden birinden, Brezilya'nın Rio Grande bölgesinde uluslararası kuruluşların egemenliği ve çıkarları doğrultusunda belirlenen bütün pazarına karşı çiftçilerin aktif katılımıyla oluşturdukları kuruluşlardan söz etti. Bu kuruluşlar çoklukla göçmenler tarafından oluşturulmuştu ve aynı zamanda bu göçmenlerin kendi kültürlerini korumaları anlamına geliyordu.

Bu ve benzeri örneklerde öne çıkan konu kapitalizmle mikro stratejilerle başa çıkmanın gerekliliğiydi. Ancak bu tür yerel ölçekli mikro-stratejiler kapitalizmin dünya ölçeğindeki işleyişinden kopuşu sağlayabilir mi, ya da dünya ekonomisiyle nasıl eklemlendiğine bakmaksızın sadece bölgesel ekonomilere bakmak ne kadar anlamlı olabilir gibi sorular

3 Bkz. www.simon-bolivar.org, ayrıca Scheer (2005).

yanıtsız kaldı. Bu tür mikro stratejilerin ve bölgesel kalkınma projelerinin Özmen ve Yılmaz'ın (2005) belirttikleri gibi herkes için geçerli olan bir "ortak iyi" yanılması dayandıkları; genel olarak kalkınmanın farklı ülkelerde farklı sınıfsal pozisyonlar için farklı anlamlar ifade ettiği ve özellikle sermaye içi farklılaşmaların daha da belirginleştiği bir süreçte aynı sınıf için bile farklı anlamların ve beklentilerin yüklendiği bir kavram haline geldiği göz ardı edildi.

Anti-Emperyalist Direniş

Kongredeki konuşmacıların ortak vurgusu ABD'den yükselen neoliberal saldırıların ve ABD'nin uyguladığı emperyalist politikalar "terörizm" olarak nitelendirildi. Meksikalı düşünür Pablo Gonzalez Casanova'ya göre parasal olarak desteklenen terörizm onların siyasal terörizmin diliyle konuşmalarını sağlamaktaydı. Yapılacak şey uluslararası bir terörizm mahkemesi kurmak ve kısa ve uzun dönem hedefleri yürürlüğe koymaktı. Bu mahkeme pek çok düzeyde işletilmeli; dünya halklarına emperyalizme ve onun müttefiklerine karşı mücadele çağrısında bulunmalıydı.

Casanova, işçi sınıfının küresel ölçekte örgütlenmesinin önümüzdeki en önemli görev olduğundan, ve bu amaçla ilişki ağlarından örülü ağlar (networks of networks) oluşturmanın gerekliliğinden söz etti. Casanova, Samir Amin'in kapitalizm ve kolonyalizmin tarihlerinin birbirlerinden ayrılmaz olduğu fikrine de karşı çıkarak, sorunun da çözümünün de kapitalizm ve kolonyalizmle ayrı ayrı mücadele etmekten geçtiğini; birini çözmeden diğerini çözmenin mümkün olmadığını öne sürdü. Casanova'ya göre 21. yüzyıl sosyalizmi Chavez'in ortaya attığı hedefler doğrultusunda yeniden tanımlanmalıydı. Ancak Casanova bu tanımlamanın esas olarak nasıl yapılacağından ve hangi unsurları taşıması gerektiğinden söz etmedi.

Buna karşın "Yoksulluk ve Irkçılık" oturumunda neoliberalizmin yıkıcı sonuçlarının dünya çapına ulaştığından ve bir karşı-hegemonya yaratmanın gerekliliğinden söz edildi. Buna göre "farklılıklara önem verilmeli, toplumsal adalet ve eşitlik tanınmalı, kompartımanlaşmanın ötesine geçilmeli, ve çeşitliliği yitirmeden hoşgörülü olunmalıdır".

Bu çeşitliliğin nasıl sağlanacağı tartışıldığı "Kimlik, Bellek ve Çeşitliliğin Savunulması" konulu oturumun başkanlığını yapan Jose Marti Kütüphanesi Müdürü ve Kübalı tarihçi Eliades Acosta ise evrimsel gelişmeyi sağlayanın bellek olduğunu ileri sürdü. Acosta'ya göre insanlık dairesel döngülerle ilerlemez. Her keşif, her eylem ardında sayısız nesil bırakır: "İlerlemeyi önemsemeyenler, unutulmayla karşı karşıyadır. Tarihsel belleğe önem verilmezse, olayların gerçek boyutları anlaşılabilir. En son Iraklı mahkumlara uygulanan işkence görüntüleri başkalarıyla ilişkilendirilirse gerçek olur. Bunun ne tek ne de nedensel bir eylem olmadığını, bunun sistemin dejenere olmasının bir ifadesi olduğunu fark edersek gerçek boyutlarını anlamış oluruz". Dolayısıyla, Acosta'nın haklı olarak vurguladığı gibi, karşı-hegemonya yaratmanın koşulu kapitalist sistemin farklı dönemlerde farklı yerlerde ortaya koyduğu türlü saldırı biçimlerini tekil örnekler olarak değerlendirmemek, bu yıkımları birbiriyle ilişkilendirmek ve mücadeleyi bunun üzerinden örgütlemektir.

Yine neoliberal saldırılara karşı koymada izlenecek yol konusunda konuşan Arjantinli Atilio Boron'a göre neoliberaler, onca eleştiriye rağmen kendi yollarına devam ediyorlardı.

“Her sene İsviçre’de toplanıyorlar. Bunlara karşı olmaktan ve karşı durmaktan korkmamalıyız. Bir hayalperest olmaktan korkmamalıyız. Sosyal demokrasi virüsü eşitsizlikleri doğal sayıyor. Sosyalizme inanmaktan utanmamalıyız. Hata yapsalar da yoksulların yanında olmalıyız.”

Bu değerlendirmelere Ercan’ın (2005) “bağımlılık okulu” ya da “emperyalizm teorileri”ne atfen ileri sürdüğü eleştiriler temelinde bakmak doğru olacaktır. Emperyalizm teorilerinde kapitalizme ait tüm dinamikler dışarıdan içeriye bir nedensellikte ele alındıkları için, dışarının etkisinde kalan bütün ulus- halk- bölge “homojen” bir gerçeklik olarak analiz edilmektedir. Bu analiz de popülist bir dilin gelişmesi için gerekli zemini sağlamaktadır. Böylelikle temel eğilim emperyalist güçlerin etkisi altında kalan halk için bir şeyler talep etmek, politikalar geliştirmek, mücadele etmek olmaktadır. Bütün mücadele emperyalizme karşı koymaya indirgendiğinde, eşitsiz ilişkiler ve çatışmalar “adalet” ve “vicdan muhasebesi” üzerinden yürüyen siyasal bir stratejiyi gündeme getirmektedir. Böylesi bir strateji son dönem Latin Amerika ülkelerinde kitleleri harekete geçirmede kullanılan bir dil olarak işe yarasa da, sonuçları Brezilya, Arjantin örneklerinde çok parlak olmamış ve dünya ölçeğinde kapitalist ilişkilerin daha da derinleşmesine yol açmıştır.

Küba Deneyimi

Konuşmacılardan çoğu Küba’nın başarılı bir sosyalist deneyim yaşadığından söz ettiler. Sözelimi Casanova, konuşmasının sonunda pek çok konuşmacı gibi Castro’ya ve Sosyalist Küba’ya olan hayranlığını dile getirdi ve Fidel Castro’nun çok uzun saatler boyunca konuştuğundan söz etti. Bunun nedenini ise şöyle açıkladı: “Castro çok uzun konuşuyor çünkü aslında konuşmuyor, halkına ders veriyor.”

Küba özellikle kültür-sanat etkinliklerinin halk nezdinde benimsenmesi konusunda gerçekten de epeyce yol almıştı. Kongre süresince muhteşem tarihi binalarda gerçekleştirilen opera, bale, klasik müzik vb. konserlerine davet edildik ve Kübalıların kullandığı parayla çok ucuza bilet alabilmelerinin de etkisiyle halkın yoğun olarak katıldığına tanık olduk. Kübalı yazar Enrique Gomez Gabaza’ya göre Küba’da okur-yazarlık kampanyası sonucu okuma yazma bilmeyen kalmamıştı. Bu ülkede yaşayan herkes sadece evrensel kültüre değil aynı zamanda kendi kültürünü yaşatmaya da vakıf olmuştu. Bu ülkenin kendini yeniden keşfetme işlemiydi. Basmakalıp düşüncelerden, geleneksel kültür tanımlarından uzaklaşmak gerekiyordu. Devrim, kitapların basılmasını ve kitlesel olarak okunmasını sağlamıştı. 1989’a gelindiğinde 10 milyon nüfus için 50 milyon kitap basılabilir hale gelmişti. 1959’dan önce 6 milyon Kübalı için 32 halk kütüphanesi varken şimdi 6000 okul kütüphanesi dışında 401 halk kütüphanesi vardı ve 11 milyon nüfus için yeterli değildi. Küba’da geleneksel bir üniversite yapısı vardı. Öğrencilerin % 77’si işçilerden, % 10’u köylü ailelerden geliyordu. Üniversitelerde fırsat eşitliği büyük ölçüde sağlanmış durumdaydı. 24’den fazla program mevcuttu ve eğitim düzeyi daha düşük ailelerden gelen öğrencilere öncelik tanınmaktaydı.

Devrimin farklı kültürler arasındaki eşitsizlikleri yok ettiği de sıkça vurgulanan konular arasındaydı. Özellikle yalnızca Afro-amerikalıların sorunlarının tartışıldığı oturumda Küba devriminin Afrika kültürünü yasal hale getirdiğinden söz edildi. Havana’da iki milyon insan

yaşamakta ve İspanyol, Afrikalı, Antilli, ve Asyalı insanları Kristof Colomb'un 1492'de adaya ulaştırmasından bu yana bünyesinde barındırmaktaydı. Diaz'ın (1992) belirttiği gibi Küba, 300 yıldan fazla devam eden oldukça karmaşık bir sürecin sonucu Avrupa ve Afrika'nın (Çin kanının da epeyce bulaştığı) melez bir çocuğu idi.

Kültürel alandaki bu kazanımlardan yola çıkarak konuşmacılar devrimden bu yana Küba'nın aldığı yolun küçümsenmemesi gerektiğini belirttiler. Ayrıca eğitim ve sağlık alanında kaydedilen başarıdan da övgüyle söz edildi. Küba'da eğitim, sağlık tamamen parasızdı. Her 270 kişiye bir doktor düşüyordu ve yaşam beklentisinin 75 olduğu Küba, çocuk ölümlerinin en az yaşandığı ülkelerden biriydi.

Sonuç

Küba 1959 devriminden bu yana ABD'nin ve ABD'nin etkisi altındaki ülkelerin yoğun ekonomik ve kültürel ablukası altında ayakta kalma mücadelesini vermeyi sürdürmektedir ve yukarıdaki örneklerden anlaşılacağı üzere kültürel alanda olduğu kadar sınıflar arasındaki eşitsizliği giderme yolunda attığı adımlarda da oldukça başarılı olduğu da bir gerçekliktir. Raul Perez Thomas'ın söylediği "Küba siyahıdan da beyazdan da daha fazladır" sözü sanırım bu kazanımları iyi özetlemektedir.

Bugün Küba, devletçi ekonomisini sosyalist ilkelere dayalı olarak yürütmeye devam etmektedir. Devlet, üretim araçlarının çoğuna sahiptir ve çalışanların %75'i devlete istihdam edilmektedir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra gayri safi milli hasıla 1989 ve 1993 yılları arasında %35 oranında düşmüştür. Devrim sonrası özel mülkiyetin kaldırılmasıyla birlikte bölüşüm ilişkilerinde önemli ilerlemeler yaşanmışsa da, ABD'nin ekonomik ablukası sonucu büyük ölçüde şeker kamışına dayalı endüstri sektöre uğramıştır. 1990'larda ülkenin turizme açılması ve yarı devlet- yarı yabancı ortaklı pek çok işletmenin hizmete girmesi, 150 meslek için özel girişime izin verilmesi gibi serbest-pazar yönelimli reformlar görece ekonomik rahatlama getirirse de toplumsal sonuçlarının son derece tartışmalı olduğu söylenebilir. Sözgelimi son dönemdeki bu gelişmeler son derece güç koşullar altında yaşayan yerli halkla, kapitalizmi ve parayı temsil eden turistler/yabancılar arasında yeni güç ilişkilerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dolayısıyla her ne kadar özel mülkiyet hâlâ kısıtlı olarak serbest bırakılsa da, kalkınmacı bir modele indirgenmiş bir sosyalizm anlayışı ile kapitalist üretim ilişkilerinin dönüştürülmesi başarısız; dönüşüm, günümüz kapitalist dünya pazarının dayatmalarından kurtulamamış ve kültürel alanla sınırlı kalmıştır.

Sonuç olarak kongreye Chavez-Küba dayanışmasının, Chavez'in Venezuelâ'da gerçekleştirdiği dönüşümlerin ve kıtanın diğer ülkelerinde yer alan isyan hareketlerinin verdiği umutla Latin Amerika'nın anti-emperyalist bir birlik ve mücadele hattı yaratabileceğine dair öngörülerin hakim olduğunu iddia etmek yanlış olmaz. Bu bölgesel birliği sağlamadaki temel öge kültürel alandaki birlik olarak ortaya konmuştur. Ancak dünyayı emperyalist ABD ile yoksul ve geri bırakılmış Latin Amerika olarak iki kutup biçiminde ele almak ve mücadeleyi kültürel ortaklıklar temelinde yoksulun zengine karşı direnişi olarak konumlandırmak, dünya ölçeğinde kapitalist ilişkilerin derinleşip gelişmesine bir meydan okuma yaratamaz.

Bir başka deyişle meseleyi sadece anti-emperyalizm olarak koymak kapitalizmin bütünlüklü işleyişini, üretim ve bölüşüm ilişkilerinin günümüzde aldığı biçimi gözden kaçırmak anlamına gelebilir.

Aynı ülke içinde dahi kentler ya da yerellikler arasındaki rekabetin öne çıktığı, kapitalizmin tümüyle küresel ölçekte işlediği günümüzde; emperyalist merkezin gücüne anti-kapitalist bir sınıf mücadelesi olmaksızın yalnızca kültür ortaklığına dayalı bir direnişle karşı koymanın ne kadar gerçekçi olduğu tartışmalıdır. Üstelik kültürel yakınlığı hissiyat anlamında taşımakla beraber her ülkenin kendi özgün ekonomik, toplumsal, politik, tarihsel koşullarında kapitalizmle başa çıkma konusunda farklı strateji ve hedeflere sahip oldukları da unutulmamalıdır. Bu farklılıkları dikkate almayan ideolojik, politik ya da ekonomik ortaklık tasavvurlarının başarılı olması mümkün gözükmemektedir. ■

Kaynakça

Diaz, Jesus (1992) "Sosyalizm ya da Ölüm Tezinden Vazgeçilmelidir", *Birikim*, Nisan 1992.

Ercan, Fuat (2005) "Alternatif Bakışları Sorgulamak: Türkiye'de Sermaye Gruplarının Küresel Kapitalizmle Bütünleşmelerindeki Roller", TSBD, *Küreselleşmeye Güneyden Tepkiler* Sempozyum Metinleri, www.tsbd.org

Katz, Claudio (2005) "The Center- Left, Nationalism and Socialism", *IV Online Magazine*, IV366.

Özmen, Demet ve Yılmaz, Koray (2005) "Merdiven mi Duvar mı? H-J.Chang ve I.Grabel'in Yaklaşımlarının Bir Eleştirisi", *Praksis*, Sayı 14, s. 301-306

Scheer, Andre (2005) "Marksizm ve Bolivarcılık", çev. E. Özalp, *Venezüella'da Neler Oluyor?*, Mert, A. (der.), İstanbul: NK Yayınları.